

Sadržaj

U povodu objavljivanja Ekološkog leksikona – Van recenzija	IX
Recenzije	XI
Značaj ekologije i zaštite životne sredine	XIX
Struktura i namena leksikona	XXI
Najčešće skraćenice	XXIII
Volumen 1 (slovo A)	1
Aa	1
Volumen 2 (slova B, C, Č, Ć, D, DŽ, Đ)	133
Bb	133
Cc	221
Čč	248
Ćć	254
Dd	256
Dždž	324
Đđ	325
Volumen 3 (slova E, F, G)	326
Ee	326
Ff	440
Gg	498
Volumen 4 (slova H, I, J)	567
Hh	567
Ii	652
Jj	714
Volumen 5 (slovo K)	726
Kk	726

Volumen 6 (slova L, LJ, M)	878
Ll	878
LJlj	923
Mm.....	925
Volumen 7 (slova N, NJ, O)	1053
Nn.....	1053
NJnj	1114
Oo.....	1115
Volumen 8 (slovo P)	1193
Pp	1193
Volumen 9 (slovo R)	1394
Rr	1394
Volumen 10 (slovo S)	1479
Ss	1479
Volumen 11 (slova Š, T, U)	1657
Šš	1657
Tt	1669
Uu.....	1767
Volumen 12 (slova V, Z, Ž)	1804
Vv.....	1804
Zz	1865
Žž	1923

U povodu objavljivanja Ekološkog leksikona – Van recenzija

Kada sam, još na samom početku devedesetih, od strane izdavača bio zamoljen da uz „po pozivu” naručeni udžbenik **Ekologija i zaštita životne sredine** za I razred srednjih stručnih škola, napišem i **Rečnik stručnih izraza**, odmah sam se bacio u potragu, u domaćoj i inostranoj udžbeničkoj literaturi, za odgovarajućim prikladnijim izrazima, formulacijama i terminologijom za ovaj učenički uzrast. Međutim, kada sam u toku ove potrage nailazio i na pojedine slučajeve disonance/nepodudaranja u pogledu istih pojmova/termina, odn. njihove semantike i izvorne etimologije, to me je posebno podstaklo da iz čiste istraživačke radoznalosti nastavim sa započetom potragom i daljim popisom relevantne terminologije, odgovarajućih sinonima, njihove geneze i etimologije. Postepeno i neprimetno, ovo moje kolekcionarstvo vremenom mi je postalo prava opsesija, poput neke enigmatičke, filatelističke, numizmatičke ili kockarske strasti, pa sam nastavio kontinuirano to da činim bukvalno sve do današnjih dana. Tako je konačno i nastao ovaj, pomalo neuobičajeni, nestandardni i donekle atipičan **Ekološki leksikon** sa akcentom na tri ključna pojma odn. aspekta (sinonimi, etimologija, definicije), uz odgovarajuću terminologiju, radi ekvivalencije na pet savremenih i dva klasična jezika.

Priloženi aktuelni rukopis ovog **Leksikona** brojao je ukupno blizu četiri i po hiljade stranica (4 338) kompjuterom kucanog teksta; njegova prvobitna šira verzija, kucana sa dvostrukim proredom (2.0), iznosila je čak sedam i po hiljada stranica; međutim, pošto bi tako obimna verzija za izdavače najverovatnije bila krajnje neprihvatljiva kada je reč o nekom neprofitnom izdanju knjige, to sam najpre bio odlučio da tu verziju

manuskripta malo skratim; smanjivanjem proreda (na 1.5), dobio sam verziju od pet i po hiljada, a potom i potpunim izbacivanjem obimnih poglavlja „Korišćena bibliografija” i „Zahvalnica”, kao i izbacivanjem svih navedenih srpskih sinonima kao posebnih odrednica, i njihovim izmeštanjem (radi upućivanja i navođenja) uz odgovarajuće matične odrednice, uspeo sam na kraju da za više od hiljadu narednih stranica rukopis skratim na postojeć i, konačan broj stranica.

Razumljivo, da je najveći broj sakupljenih alternativnih terminoloških sinonima bio zastupljen na srpskom, nešto manji na savremenim, a najmanji na klasičnim jezicima. Postojeće pomalo neuobičajene disproporcije u pogledu dužine pojedinih odrednica, bile su u korelaciji sa njihovim relativnim značajem, složenim i kompleksnim sastavom, višeznačjem ili prvom pojavom na srpskom jeziku. - Za razliku od klasičnog latinskog, za navedene imenice, prideve i glagole na novolatinskom, nisu navođeni i ostali uobičajeni gramatički oblici.

Izvesne višestruke promene zvaničnih izraza i naziva, povremeno su nastajale kao rezultat njihovih zvaničnih promena; na primer, promene službenih naziva pojedinih agencija, deklaracija i konvencija UN na srpskom jeziku tokom poslednjih decenija, najčešće su bile rezultat promena naših vlada, odn. resornih ministarstava/ministara i saradnika; pored nekih od promena složenica ili složenijih formulacija, nastajale su i usputne promene nekih korišćenih termina/pojmova; pomenimo, primera radi, englesku reč „wetlands” koja je ponegde prevedena kao: vlažna područja/staništa, močvarna područja/staništa, ili kao: vodena područja/staništa; iako u najširem smislu, svi oni prevodi imaju sličan smisao i značenje, u

užem smislu, njihovo pojedinačno značenje ipak nije baš sasvim identično. - Imena i podatke o autorima pojedinih pojmova/termina po pravilu nisam navodio, osim u slučajevima kada su ona sačinjavala njihov sastavni deo (npr. Ajnaštajnov zakon ekvivalencije mase i energije, Milerova mimikrija, tesla - jedinica SI, i sl.).

U celini uzev, u toku rada sam se trudio da za sve biološke pojmove, pojave i procese, gde god je to trebalo ili bilo moguće, obezbedim odgovarajuća analitičko-sintetička objašnjenja i tumačenja, a za odgovarajuće ekološke interakcije, po mogućnosti, odgovarajuću uzročno-posledičnu analizu; takođe, trudio sam se, i da sve biološke fenomene sagledavam celovito i holistički, a sve ekološke, razumljivo, prevashodno sa ekosistemskog stanovišta.

Na kraju, želeo bih da istaknem, da ću biti izuzetno zahvalan na svim kritičkim primedbama

i zamerkama na tekst i sadržaj **Leksikona** koje mi budu upućene. Razume se, za sve nedostatke i manjkavosti **Leksikona** kriv sam i odgovoran isključivo ja lično.

Konačno, dužnost mi je i obaveza, ali isto-vremeno i velika čast i zadovoljstvo, da se na ovome mestu najtoplije zahvalim: najpre našem renomiranom i uglednom izdavaču **Leksikona**, zatim eminentnim i uvažanim recenzentima, vrhunskim urednicima i saradnicima, plemenitim i dragocenim donatorima i pretplatnicima, ali i svim ostalima koji su dali svoj nemerljivi doprinos i omogućili (u ne baš za to najpovoljnijim okolnostima) da ovo delo konačno ugleda svetlost dana. Iskreno se nadam da će ovaj **Leksikon** biti od koristi budućim čitaocima i korisnicima, predstavljajući na taj način, možda, i moj mali i skromni doprinos našoj nauci, obrazovanju i vaspitanju, kao i našoj kulturi u celini.

Recenzije

Recenzija rukopisa **Ekološki leksikon (sinonimi, etimologija, definicije)** autora prof. dr Iva R. Savića

Izabranom i dole potpisanom recenzentu dostavljen je rukopis **EKOLOŠKI LEKSIKON (sinonimi, etimologija, definicije)**, u daljem tekstu - Leksikon, autora prof. dr Iva R. Savića, koji obuhvata više od 21 000 odrednica/terminoloških jedinica sa više od 42 000 alternativnih sinonima samo na srpskom jeziku, u priloženoj digitalnoj verziji sadrži ukupno 4 338 stranica teksta pisanog srpskim latiničnim pismom, uz abecedni redosled odrednica u tekstu.

Uz izuzetnu zahvalnost predlagačima koji su za izbor recenzenata uvrstili i moju malenkost, sa posebnim zadovoljstvom i velikom odgovornošću prihvatio sam se ove dužnosti u nadi da neću izneveriti poverenu naučno-stručnu i prosvetnu obavezu, tim pre što sam sa autorom Leksikona proživio period od 1979. godine do sada, i na dalje svakako, u stalnom htenju da se bar malo približim njegovim sveznanjima, posebno u oblasti ekologije i zaštite životne sredine. U pokušaju da kao recenzent utišam duboku privrženost i profesionalnu i ljudsku bliskost sa dr Ivom Savićem, ukazujem na relevantne činjenice koje slede.

Dr Ivo R. Savić, autor Leksikona, redovan je profesor (u penziji) i raniji šef Katedre za ekologiju i geografiju životinja na Biološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu i nekadašnji profesor na Centru za multidisciplinarnе studije Univerziteta u Beogradu, Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu i Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Osim toga, dr Savić je ranije bio imenovan i za predsednika

Odbora za zaštitu životne sredine Republičke zajednice nauke Srbije, zatim za predsednika Odbora za biologiju Ministarstva nauke i tehnologije Republike Srbije (MNTRS), kao i za predsednika Odbora za biologiju i genetiku MNTRS.

Autor je priredio Leksikon na stodevedesetu godišnjicu od rođenja Ernsta Hekela (1834-1919), osnivača ekološke nauke.

Rukopis Leksikona obuhvata dva uvodna poglavlja: „Značaj ekologije i zaštite životne sredine” i „Struktura i namena Leksikona”, a osnovni/noseći deo Leksikona sačinjava 30 slovnih poglavlja sa odgovarajućim redosledom prikazanih odrednica. Ovaj deo sadrži selekciju osnovnih, odn. najznačajnijih i najčešće korišćenih pojmova, uz odgovarajuće nazive i sinonime na srpskom, kao i na vodećim evropskim jezicima (radi uporedivosti značenja, pretežno na engleskom, nemačkom, ruskom, italijanskom i francuskom), uključujući i odgovarajuću etimologiju (najčešće na starogrčkom i latinskom), definicije, objašnjenja i tumačenja, primere, i njihovu povezanost sa drugim srodnim pojmovima iz širih oblasti ekologije i zaštite životne sredine ali i sa drugim bliskim naučnim oblastima (posebno oblastima prirodnih, biotehničkih, biomedicinskih, društvenih nauka i tehnologije).

Osnovni izvor celokupnog prikazanog materijala i podataka u Leksikonu, kako sam autor ističe, zbog veće pouzdanosti predstavljali su isključivo štampani materijali, dok je elektronske izvore informacija kao kontrolu, koristio samo izuzetno.

Tekst Leksikona plod je višegodišnjeg autorovog brižljivog i sistematskog sakupljanja i beleženja alternativnih sinonima na srpskom i vodećim evropskim jezicima, kao i na uporednoj analizi etimologije i semantike pojmova/termina, odnosno odgovarajućih definicija i objašnjenja na različitim jezicima.

Poseban kvalitet Leksikona predstavlja navođenje čak i najnovijih odgovarajućih podataka i primera iz oblasti zaštite životne sredine iz sveta i Srbije; na primer, u odrednicama „globalno zagrevanje” i „zagađeni vazduh”, navedeni su odgovarajući ilustrativni primeri iz prve polovine 2024. godine, odnosno upravo iz perioda predaje samog rukopisa Leksikona u štampu i objavljivanje.

Tekst Leksikona pisan je pravopisno korektnim, razumljivim, jasnim i lako čitljivim stilom i jezikom, što svakako predstavlja poseban kvalitet Leksikona u celini, a nadasve aktuelna i veoma zanimljiva problematika i sadržina pojedinih odrednica, nesumnjivo predstavlja značajan doprinos i veliki podsticaj za čitanje i njegovo često korišćenje od strane korisnika.

Potrebno je istaći činjenicu da najznačajniji standardni međunarodni termini (osnovni i izvedeni) iz oblasti ekologije i zaštite životne sredine nisu, radi uporedivosti, uvek navođeni na svim pomenutim evropskim jezicima na odgovarajući način i mestima u Leksikonu; razumljivo je, da su na nekim od ovih jezika oni, umesto u standardnom obliku i na standardni način, u nekim slučajevima navođeni sasvim drugačijom terminologijom ili su bili u celosti prevedeni na odgovarajuće nacionalne jezike, ali takođe i da su u nekim jezicima oni navođeni u izvedenom obliku, odn. u potpuno opisnoj formi.

Kao posebne odrednice su ponegde navedeni i neki pojmovi/termini koji na prvi pogled nemaju nikakve neposredne veze sa problematikom ekologije i zaštite životne sredine. Objasnjenje ove pojave leži u činjenici da su ovi pojmovi/termini u

jednoj ili više raznih odrednica na nekom sasvim drugom mestu u Leksikonu navedeni, ili samo pomenuti. Međutim, kako oni sa tim odrednicama stoje u određenoj uzročno-posledičnoj vezi, autor je smatrao da bi svakako bilo korisno da se u samom Leksikonu i za ove pojmove nađe odgovarajući prostor i mesto i za iste daju objašnjenja i tumačenja.

Kako i sam autor napominje, Leksikon je u osnovi namenjen najširem krugu korisnika, i to počev od odgovarajućih stručnjaka na polju ekologije i zaštite životne sredine, preko srednjoškolskih profesora i studenata prirodnih nauka, odgovarajućih specijalista u oblastima terenskog rada i istraživanja, prevodilaca i novinara, pa sve do brojnih entuzijasta u oblasti zaštite životne sredine i ljubitelja živog sveta i prirode.

Na osnovu svega izloženog, smatram da priloženi rukopis **EKOLOŠKI LEKSIKON (sinonimi, etimologija, definicije)** autora prof. dr **Iva R. Savića** i po svojoj sadržini i po svojoj formi u potpunosti predstavlja originalno i jedinstveno delo koje, istovremeno, u punoj meri ispunjava kako svoju osnovnu namenu tako i sve za to neophodne kriterijume, te ga sa zadovoljstvom svesrdno preporučujem izdavačima za neposredno objavljivanje u celosti.

Imajući u vidu naučni, stručni i opštedruštveni značaj ovog Leksikona, neophodnost blagovremenog usaglašavanja odgovarajuće terminologije sa postojećom standardnom terminologijom u zemljama Evropske unije, aktuelnost globalnih meteoroloških zbivanja, ali i mračne projekcije klimatologa i demografa odgovarajućih agencija Ujedinjenih nacija, mišljenja sam da postoji očigledna imperativna i urgentna potreba za što skorijem objavljivanju rukopisa **EKOLOŠKI LEKSIKON (sinonimi, etimologija, definicije)** autora **Iva R. Savića**, kao odgovarajućeg, nesumnjivo izuzetno vrednog kapitalnog ekološkog dela.

16. 09. 2024.

Recenzent

Dr Dragan Kataranovski

red. prof. (u penziji),

Biološki fakultet, Univ. Bgd

n. sav. (u penziji), IBI”SS”, Univ. Bgd

Ekološki leksikon (sinonimi, etimologija, definicije)

Prof. dr Ivo R. Savić

Recenzija

Rukopis **EKOLOŠKI LEKSIKON (sinonimi, etimologija, definicije)** otkucan kompjuterom sa proredom (Times New Roman 12; line spacing 1.5), sadrži ukupno 4 338 stranica teksta, obuhvatajući više od 21 000 odrednica/terminoloških jedinica, sa više od 42 000 alternativnih terminoloških sinonima na srpskom jeziku. Kako je na samom početku rukopisa istaknuto, Leksikon je sačinjen na stodevedesetu godišnjicu od rođenja Ernsta Hekela (1834-1919), osnivača ekološke nauke. Uvodni deo Leksikona sastoji se od dva poglavlja: „Značaj ekologije i zaštite životne sredine” i „Struktura i namena Leksikona”, a osnovni/noseći deo čini 30 slovnih poglavlja poređanih sukcesivno standardnim redosledom. Tekst je kucan latiničnim pismom i abecednim redosledom odrednica, pošto početkom devedesetih godina kada je autor započeo rad na njegovoj izradi, nije raspolagao tehničkim mogućnostima za pisanje ćirilicom.

Autor Leksikona, **dr Ivo R. Savić**, jedan od prvih i najbližih decenijskih saradnika akademika Siniše Stankovića (osnivača Beogradske ekološke škole i autora istorijske publikacije OKVIR ŽIVOTA NAČELA EKOLOGIJE; Nolit, Beograd 1933.), koji je dao nemerljivi doprinos njenoj genezi, razvoju i svetskoj prepoznatljivosti do današnjih dana, redovni je profesor u penziji i raniji višegodišnji šef Katedre za ekologiju i geografiju životinja na Biološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu; osim toga, držao je nastavu i na Centru za multidisciplinarne studije Univerziteta

u Beogradu, na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu i na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Takođe, profesor Savić je ranijih godina biran i za predsednika Srpskog biološkog društva, Društva ekologa Srbije i Jugoslovenske asocijacije za zaštitu životne sredine.

U celini uzev, kako autor ističe, u Leksikonu su prikazani odabrani osnovni, najznačajniji i najčešće korišćeni pojmovi/termini, uz odgovarajuće nazive i alternativne terminološke sinonime, na srpskom i, radi komparabilnosti, na najvažnijim evropskim jezicima (pretežno na engleskom, nemačkom, ruskom, italijanskom i francuskom), zatim njihova etimologija odn. geneza (najčešće na starogrčkom i latinskom jeziku), definicija/e osnovnog pojma (obično jedna konciznija i 1-2 ekstenzivnije, u zavisnosti od složenosti, kompleksnosti ili ev. višeznačnosti pojma), takođe semantika, odn. objašnjenje ili tumačenje pojma, kao i odgovarajući primeri (ukoliko za to postoje potrebe); osim toga, najčešće se navode i drugi alternativni, srodni, uporedni, ili pojmovi sa suprotnim značenjem (koji su takođe prikazani u Leksikonu).

Prikupljanje i kompletiranje odgovarajuće terminologije i alternativnih terminoloških sinonima na različitim jezicima, kao i komparativna analiza njihove etimologije i semantike, omogućili su autoru da izvrši validnu reviziju postojeće aktuelne terminologije na srpskom jeziku u oblastima bioekologije i zaštite životne sredine, a uključivanje

pri tom i širih informativnih izvora („statistička signifikantnost”, na primer), izazvaće kod čitalaca/korisnika nesumnjivo i neka nova i neočekivana, a moguće i neprijatna naučna iznenađenja.

Veliko bogatstvo u pogledu broja alternativnih terminoloških sinonima, naročito na srpskom jeziku, posebno je evidentno kod nekih od navedenih odrednica; na primer, kod kompleksne odrednice „Milankovićeve teorija” navedeno ih je gotovo pedesetak, kod odrednice „ekološki faktori” blizu četrdesetak, itd. Ovakvo obilje sakupljenih sinonima, nesumnjivo je rezultat njihovog dugogodišnjeg upornog, savesnog i strpljivog prikupljanja i registrovanja iz različitih naučnih i stručnih štampanih izvora, prevashodno iz odgovarajućih enciklopedija, leksikona, rečnika i univerzitetskih udžbenika.

Postojeću heterogenost, odn. neujednačenost u pogledu dužine tekstova odrednica/terminoloških jedinica, autor Leksikona objašnjava činjenicom da je za pisanje malo kompleksnijih i složenijih odrednica bilo potrebno posvetiti srazmerno duže tekstove; takođe, to je bilo neophodno i pri tumačenju i objašnjavanju suštine specifičnih tzv. grupnih pojmova (odn. pojmova u klasterima/grozovima), a pre svega prilikom uvođenja sasvim novih termina/pojmova, odn. pojmova koji se po prvi put javljaju u srpskom jeziku.

Za neke nešto duže odrednice od onih prosečne, odn. uobičajene dužine, kao primer može da posluži odrednica „globalno zagrevanje”, koja obuhvata gotovo tri pune stranice teksta; međutim, imajući u vidu značaj, suštinu i specifičnosti odgovarajuće pojave, prikazane hronološke podatke i očekivane rizike, kao i projekcije dinamike ovog fenomena iz poslednje decenije, ovo uvećanje se, izuzetno, ipak može prihvatiti.

Ekstremnu dužinu, kao jedinstveni izuzetak, međutim, čini odrednica/terminološka jedinica „E-brojevi” (odn. klasifikacija aditiva hrane); tekst odrednice obuhvata ukupno osam stranica teksta i blizu devedesetak najznačajnijih aditiva svrstanih u odgovarajuće klasifikacione kategorije; za svaki od ovih aditiva, navedena su ukratko osnovna svojstva i podaci o njihovim potencijalnim toksičnim/kancerogenim efektima. Imajući u vidu činjenicu da su svih devedesetak aditiva alternativno mogli da budu prikazani i svaki ponosob, prema standardnom abecednom redosledu, u ovom slučaju oni su prikazani u okviru jedinstvenog klastera/grozda po rastućem redosledu E-brojeva i istovremeno u okviru odgovarajućih

klasifikacionih kategorija. S obzirom na ovakav ilustrativan i istovremeno veoma pregledan način prikazivanja, smatramo da se ova odrednica, na ovaj način prikazana, izuzetno takođe može prihvatiti.

Razlog postojanja relativno značajnog broja odrednica/terminoloških jedinica iz oblasti medicine, leži u činjenici da je autor Leksikona, prilikom konačnog odabira ukupnog broja odrednica, posebnu pažnju obratio pojedinim specifičnim oblastima medicine, kao što su: toksikologija, parazitologija, epidemiologija, onkologija i imunologija na primer, u okviru kojih je pronašao sjajne i upravo jedinstvene, originalne i neponovljive primere za pojedine kategorije ekoloških interakcija, odn. u širem smislu za određene oblasti ekologije i zaštite životne sredine u celini.

Pored odgovarajućih stručnjaka u oblastima ekologije i zaštite životne sredine, autor je Leksikon namenio i širokom krugu ljudi raznih drugih specijalnosti, počev od srednjoškolskih profesora i studenata prirodnih nauka, preko brojnih stručnjaka iz prakse odn. primenjene nauke (agronomi, šumari, veterinari, geolozi, lekari), pa sve do ljubitelja prirode i živog sveta koji nas okružuje u celini.

Sumirajući na kraju sve navedene primedbe kao i rezultate odgovarajućih analiza, nesumnjivo se može zaključiti da rukopis **EKOLOŠKI LEKSIKON (sinonimi, etimologija, definicije)** autora **Iva R. Savića**, u punoj meri zaslužuje objavljivanje u celosti u obliku i opsegu kako je i priložen. Korišćenjem i primenom originalnog postupka komparativne filološko-lingvističke analize etimologije, geneze i semantike sakupljene kolekcije termina i odgovarajućih alternativnih sinonima, autor je uspešno razjasnio ne samo brojne dileme u pogledu izvornog značenja pojedinih pojmova/termina, već istovremeno i uspešno izvršio reviziju odgovarajuće aktuelne terminologije na srpskom u oblastima bioekologija i zaštite životne sredine. Na taj način, on je dao ne samo krupan, nemerljiv i istorijski naučni doprinos odgovarajućoj oblasti prirodnih već takođe i oblasti filološko-lingvističkih nauka, a time istovremeno i našoj nacionalnoj nauci i kulturi u celini.

Bila mi je čast, zadovoljstvo i privilegija!

Dr Ivica Radović
redovni profesor u penziji
Univerziteta u Beogradu
Beograd, 13. 09. 2024.

Ivo R. Savić
Ekološki leksikon (sinonimi, etimologija, definicije)
Recenzija

Rukopis **EKOLOŠKI LEKSIKON (sinonimi, etimologija, definicije)** otkucan latiničnim pismom u digitalnom obliku sa proredom (Times New Roman 12; line spacing 1.5), sadrži ukupno 4 338 stranica teksta i obuhvata više od 21 000 odrednica /terminoloških jedinica (sa više od 42 000 alternativnih sinonima na srpskom jeziku).

Kako je na početku istaknuto, Leksikon je sačinjen na stodevedesetu godišnjicu od rođenja Ernsta Hekela (1834-1919), osnivača ekološke nauke. Uvodni deo Leksikona sačinjavaju dva poglavlja: „Značaj ekologije i zaštite životne sredine” i „Struktura i namena Leksikona”, dok se osnovni/noseći deo sastoji od ukupno 30 slovnih poglavlja sa odrednicama poredanim abecednim redosledom.

Autor Leksikona, **dr Ivo R. Savić**, redovni je profesor u penziji i raniji šef Katedre za ekologiju i geografiju životinja na Biološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu; takođe, dr Savić je držao nastavu i na Centru za multidisciplinarnu studiju Univerziteta u Beogradu, na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Kragujevcu i na Prirodno-matematičkom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. Svoje naučno-stručne aktivnosti izložio je u okviru ukupno: 237 publikovanih naučnih radova (od kojih 10 monografskih), 158 saopštenja na naučnim skupovima, 43 stručna rada (od kojih 4 monografska) i ukupno 102 univerzitetska priručnika i izdanja srednjoškolskih udžbenika, što sumarno predstavlja 540 objavljenih naslova. Inače, dr Savić je učenik,

saradnik i sledbenik Siniše Đ. Stankovića (1892-1974), osnivača ekološke nauke na prostorima nekadašnje Jugoslavije, a takođe i njegov potonji naslednik na mestu šefa katedre koju je osnovao. Svoje ekološko obrazovanje upotpunio je i jednogodišnjim studijskim boravkom na Univerzitetu Džordžije, SAD, kod Judžina P. Oduma (Eugene Pleasants Odum, 1913-2002), inače po mnogima ne samo osnivača moderne ekologije u svetu već takođe i pionira nauke o ekologiji ekosistema, a osim toga i utemeljivača envajormentalizma, odn. sledstveno, svih potonjih envajormentalističkih/ekoloških pokreta danas u svetu.

Prilikom pisanja Leksikona autor je, pored ostaloga, primenio metodski postupak uporedne analize sakupljenih termina, alternativnih sinonima, odgovarajuće etimologije, geneze i semantike, kao i njihovih definicija i tumačenja, na različitim jezicima, što u celini uzveo predstavlja jedan od izuzetnih kvaliteta Leksikona. Korišćenjem ovakvog jedinstvenog i originalnog postupka, uspeo je da razreši brojne terminološke dileme na naučnoj i stručnoj literaturi, a istovremeno da izvrši i odgovarajuću reviziju relevantne terminologije u oblasti ekologije i zaštite životne sredine na srpskom jeziku.

Na ideju da u radu na Leksikonu primeni pomenuti komparativni analitički postupak, kako nam je autor lično nedavno objasnio, došao je sasvim slučajno. Naime, kada ga je početkom devedesetih godina Zavod za udžbenike zamolio da se „po pozivu” prihvati pisanja udžbenika *Ekologije*

i zaštite životne sredine za I razred srednjih stručnih škola (koji je objavio u zajednici sa još jednim pedagogom), ali da uz njega istovremeno napiše i odgovarajući lako razumljiv *Rečnik stručnih izraza*, on se toga spremno prihvatio imajući pri tom u vidu izuzetan značaj ovakvog udžbenika upravo za stručnjake koji se školuju za „rad u privredi”. Pošto u odgovarajućoj domaćoj udžbeničkoj literaturi za srednje škole i univerzitete, osim suvoparnih i „udžbeničkih” definicija nije pronašao dovoljno prikladnijih, odn. ilustrativnijih i slikovitijih tumačenja i izraza, naročito za neke apstraktnije pojmove (npr. ekosistem, ekološka niša i sl.), započeo je potragu za njima u odgovarajućim udžbenicima iz drugih evropskih zemalja. Tom prilikom, otkrio je da za pojedine standardne međunarodne pojmove, po nekim parametrima, postoje određene razlike i nepodudaranja u pogledu njihovog značenja i tumačenja, najverovatnije u zavisnosti od specifičnosti određenih jezika, načina prevođenja ili pak profesionalnih/strukovnih pristupa. Iz tog razloga, odlučio je da nastavi sa svojom sistematskom pretragom i prikupljanjem odgovarajućih termina, sinonima i ostalih parametara na raznim jezicima odn. sa njihovom uporednom analizom. Započeti rad na pomenutom srednjoškolskom udžbeniku uspešno je okončan i krunisan objavljivanjem više od 20 uzastopnih izdanja (počev od 1992), uz istovremeno njegove izvrsne prikaze i kritike, dok je urednik jednog naučno-stručnog časopisa samoinicijativno čak preštampano pomenuti *Rečnik stručnih izraza* u celosti (*Ecologica*, II(6), 25-33, Beograd, 1995). Sve ovo, istovremeno, predstavljalo je za autora ne samo veliku inspiraciju već takođe i neposredni kalendarski početak i snažan stimulans za rad na Ekološkom leksikonu.

Veliki doprinos autorovom radu na Leksikonu, predstavljalo je potom svakako i pisanje (u toku nekoliko godina) englesko-srpskog *Rečnika ekologije i zaštite životne sredine (40 000 terminoloških jedinica)* koji je, kao jedini biolog, pisao u zajednici sa autorskim timom od četiri fizikohemičara (Izdanje Građevinska knjiga a. d., Beograd, 2006). U okviru ovog zajedničkog rada i saradnje razrešene su mnoge terminološke dileme i to kako u domenu pomenutih oblasti, tako i u oblasti prirodnih nauka u celini.

Svaku odrednicu/terminološku jedinicu u Ekološkom leksikonu, kao kompleksnu i jedinstvenu celinu, u svom punom obliku i sadržaju, sačinjavaju sledeći elementi: 1. boldiran osnovni/

noseći naziv na srpskom jeziku, odn. odgovarajući najznačajniji, najčešće korišćeni ili u pogledu značenja i suštine najpravilniji termin/pojam; 2. deo odrednice u okviru male zgrade: 2.1. alternativni sinonimi na srpskom jeziku; 2.2. osnovni naziv termina i alternativni sinonimi na engleskom jeziku; 2.3. osnovni naziv termina i alternativni sinonimi na nemačkom jeziku; 2.4. osnovni naziv termina i alternativni sinonimi na ruskom jeziku; 2.5. osnovni naziv termina i alternativni sinonimi na italijanskom jeziku; 2.6. osnovni naziv termina i alternativni sinonimi na francuskom jeziku; 2.7. osnovni naziv termina, alternativni sinonimi, etimologija, semantika i geneza na latinskom jeziku; 2.8. osnovni naziv termina, alternativni sinonimi, etimologija, semantika i geneza na starogrčkom jeziku; iza zatvorene male zgrade: 3. definicija termina/pojma (jedna ili više, u zavisnosti od njegovog značaja, složenosti ili višeznačnosti), objašnjenja, tumačenja i komentari, kao i ev. primeri (ukoliko za njima ima potrebe); 4. pozivanje na alternativne, srodne, uporedene ili pojmove/termine sa suprotnim značenjem, koji su po abecednom redosledu takođe posebno prikazani u Leksikonu.

Analizirajući vrednosti i značaj manuskripta Leksikona u celini, neophodno je pre svega ukazati na izuzetan značaj prikupljene originalne i jedinstvene zbirke alternativnih terminoloških sinonima na srpskom, najznačajnijim evropskim (pre svega, na engleskom, nemačkom, ruskom, italijanskom i francuskom), ali čak i na odgovarajućim klasičnim jezicima (latinskom i starogrčkom). Razumljivo, da je deo ove kolekcije daleko najbogatiji brojem alternativnih sinonimima na srpskom jeziku. Takođe, veoma vredna i plodotvorna u radu na Leksikonu, pokazala se i primena originalnog autorovog metoda uporedne analize termina, sinonima, etimologije, semantike, geneze, definicija i tumačenja termina/pojmova na različitim jezicima, koja je rezultirala uspešnim razrešenjem niza ne samo opštijih terminoloških dilema, već istovremeno i odgovarajućom revizijom terminologije u oblasti ekologije i zaštite životne sredine, odn. prirodnih nauka u celini. Na ovako očekivane rezultate, autor je ukazao već i neuobičajenim isticanjem tri ključne tačke (sinonimi, etimologija, definicije) u samom naslovu Leksikona.

Određene primedbe na rukopis Leksikona, mogle bi se pre svega staviti na postojanje određenih nesrazmera u dužini pojedinih odrednica/terminoloških jedinica. Iako se većina odrednica

nalazi u granicama uobičajenih odn. prihvatljivih dužina, jedan manji broj ipak prevazilazi ovu dužinu, dok su dve odrednice izrazito dugačke (prevazilazeći za više stranica uobičajenu dužinu). Za pretežni broj odrednica koje donekle prevazilaze uobičajenu dužinu, uslovno, možemo prihvatiti objašnjenje da je reč o odrednicama ili izuzetnog značaja, neuobičajene kompleksnosti ili da se radi o terminima/pojmovima koji se prvi put javljaju u srpskom jeziku. Razlog za izuzetno prihvatanje dve ekstremno dugačke odrednice je u tome što se u jednom slučaju radi o veoma značajnoj i aktuelnoj odrednici koja uključuje i niz najnovijih podataka i prognoza. Kod druge se međutim radi o specifičnoj i kladistički kompleksnoj odrednici, koja istovremeno obuhvata veći broj posebnih odrednica, a koje su uz neophodne koncizne podatke takođe i klasifikaciono kategorisane, ali koje su jedino umesto abecednim poređane rastućim numeričkim redosledom.

Autor je Leksikon namenio opsežnom spektru ljudi najrazličitijih profesija, počev od ekoloških stručnjaka, srednjoškolskih profesora i studenata

prirodnih nauka, preko kategorije različitih stručnjaka iz prakse, pa sve do ljubitelja prirode i živog sveta, odn. pripadnika raznih ekoloških pokreta.

Na osnovu svestrane analize priloženog manuskripta, imajući pri tom posebno u vidu njegove brojne kvalitete, kao što su prikupljene zbirke termina i alternativnih sinonima na srpskom i drugim evropskim jezicima, uvođenje jedinstvenog postupka komparativne analize njihove etimologije, semantike, geneze, definicija i tumačenja, a pre svega dobijene rezultate, koji se ogledaju u uspešnom razrešavanju postojećih terminoloških dilema, kao i izvedenu reviziju terminologije i tumačenja u oblasti bio-ekologije i prirodnih nauka u širem smislu, sa velikim zadovoljstvom predlažemo objavljivanje rukopisa **EKOLOŠKI LEKSIKON (sinonimi, etimologija, definicije)** autora **Iva R. Savića**, smatrajući da to on u punoj meri zaslužuje. Uvereni smo da će objavljivanje ovog rukopisa predstavljati ne samo krupan doprinos ekološkoj nauci već takođe i oblasti prirodnih i filološko-lingvističkih nauka, a time i našoj nacionalnoj nauci i kulturi u celini.

U Beogradu, 19. 09. 2024.

Recenzent

Dr Ljubiša Stanisavljević

redovni profesor

Univerzitet u Beogradu – Biološki fakultet

Značaj ekologije i zaštite životne sredine

Čovek je još od samih početaka svoga postojanja shvatao značaj i ulogu sredine koja mu pruža osnovne uslove za život i opstanak. Svaki član prvobitnih ljudskih zajednica je bio životno zainteresovan za ovladavanje osnovnim ekološkim načelima i saznanjima. Uolikoj meri je čovek bio svestan suštine i egzistencijalnog značaja okolne životne sredine i mogućnosti preživljavanja, odnosno osnovnih ekoloških zakonitosti, ilustrativno potvrđuju ne samo tragovi i poruke najstarijih čovekovih predaka - crteži, figure i spomenici koje nam je ostavio, već u suštini i sve religije i verovanja čoveka od najstarijih vremena do danas. Sva ova znanja i iskustva evidentno potvrđuju činjenicu da je reč ne samo o jednoj od najtežih i nasloženijih nauka za koju čovek uopšte zna, već i da je zapravo reč o nauci od sudbinskog značaja za samog čoveka i čovečanstvo u celini, odnosno o nauci koja je danas jedina u stanju da nam pruži zadovoljavajući odgovor na pitanje ima li i kakve su uopšte mogućnosti našeg preživljavanja u uslovima dramatičnih promena globalnog ekološkog sistema čiji smo upravo svedoci.

Iako se ekološki pristup i ekološki način mišljenja u osnovi sreće još u delima najstarijih antičkih mislilaca i prirodnjaka Hipokrata, Aristotela i Teofrasta, stari Grci nisu koristili niti znali za termin ekologija. Naziv i prvu definiciju ekologije, kao nauke o interakcijama između organizama i okolne žive i nežive prirode, dao je tek pre nešto više od sto pedeset godina (1866) znameniti nemački zoolog i prirodnjak Ernst Hekel (Ernst Heinrich Philipp August Haeckel, 1834-1919).

Svoju punu afirmaciju kao posebna biološka disciplina, ekološka nauka stiće, međutim,

tek početkom dvadesetog veka, kada se uvode i prve ekološke teorije i koncepcije. Period između dvadesetih i četrdesetih godina predstavlja etapu burnog razvoja teorijske ekologije, uvodi se pored ostaloga osnovni istraživački pribor i razrađuje metodološki pristup. Upravo u tom periodu, posle dominacije biocenološkog, u ekološkoj nauci koegzistiraju istovremeno i populacioni i ekosistemski pristup, iscrpljujući praktično u svojoj sveobuhvatnosti osnovne svoje sadržaje.

Nepunih sto godina posle prve upotrebe i uvođenja pojma, tokom šezdesetih godina, izrazi „ekologija” i „ekološki” ulaze međutim u najširi svakodnevni govor i upotrebu, postajući tako svojevrsnim simbolom ove epohe. O ekologiji već govore bukvalno svi, podrazumevajući pod ovim pojmom u većini slučajeva sve interakcije čoveka i prirode, odnosno narušavanja kvaliteta sredine izazvana čovekovim privrednim aktivnostima. Javlja se brojni „ekološki” pokreti i stranke, a preterana ekološka opsesnutost, odnosno preterani strah od narušavanja okoline, uzrok su čak i pojave gotovo prave „ekomanije”. Treba, međutim naglasiti, da se potpuno nezavisno od ogromne medijske popularnosti izraza „ekologija” i „ekološki”, u međuvremenu intenzivno razvija nauka ekologija sa svim svojim preciznim ciljevima, metodologijom i konceptom istraživanja.

Iako je osnovni zadatak ekologije izučavanje zakonitosti ekosistema, ekologija se zapravo bavi izučavanjem svih nadindividualnih ili biotičkih makrosistema (bioma, predela, biosfere). Otuda, ova naučna disciplina van svake sumnje u osnovi i spada u biološke nauke. Međutim, iako je u početku svrstavana isključivo u biološke nauke, po svojoj suštini i predmetu izučavanja, ekologija

u celini ubrzo prevazilazi okvire biološke naučne discipline, obuhvatajući istovremeno i problematiku mnogih drugih prirodnih nauka. Imajući u vidu predmet izučavanja ekologije kao sistemske i sintetičke multidisciplinarne nauke koja se bavi sagledavanjem jedinstva žive i nežive prirode, odnosno posebnim sintetičkim naučnim sistemom ideja, logični su bili pokušaji mnogih autora da je definišu i kao „biologiju ekosistema”, „biologiju životne sredine”, „nauku o životnoj sredini” ili, u najširem smislu, i kao „nauku o prirodi”. Danas, savremena ekologija već uveliko prevazilazi i tradicionalne barijere klasičnih prirodnih nauka. Jedan od lidera „ekološke revolucije”, američki ekolog Judžin Odum (Eugene Pleasants Odum, 1913-2002), koga mnogi ujedno smatraju i ocem savremene ekologije, ekološku nauku čak smatra mostovnom naukom odn. karikom između prirodnih i društvenih nauka u celini (1975).

Čovek danas sve više ugrožava ne samo svoju neposrednu životnu sredinu, već i čitavu biosferu u celini, a time i svoj sopstveni opstanak na Zemlji. Da bi opstao, čovek nužno mora ne samo da formira u osnovi ekološki način mišljenja, već i da korenito promeni svoj odnos prema okolnoj životnoj sredini, odnosno drugim rečima, da uvede jednu sasvim novu ekološku etiku. Savremena ekologija zapravo i predstavlja naučnu osnovu kompleksne nauke o očuvanju životne sredine i racionalnom korišćenju prirodnih bogatstava, odnosno nauke o zaštiti prirode u celini.

U razrešavanju rastućeg nesklada između opredeljenja ka većem stepenu zaštite prirode i

životne sredine i daljeg progresivnog razvoja savremenog društva, uvođenje koncepta održivog (usklađenog) razvoja predstavljalo je nesumnjivo ne samo spasonosno već ujedno i jedino racionalno rešenje. Preduslov uspešnog funkcionisanja novog usklađenog društva je zapravo uspostavljanje novog etičkog sistema koji će determinisati naš budući odnos prema životnoj sredini. Razvijanje usklađenog društva odn. usklađene države, podrazumeva ne samo uspešno razrešavanje krupnih problema zaštite prirode i životne sredine, već istovremeno i daleko veću odgovornost prema današnjim a posebno prema potonjim generacijama. Razume se, razrešavanje globalnih ekoloških problema, pored svega navedenog, podrazumeva i stvaranje jedne sasvim nove planetarne strategije i društvene organizacije čovečanstva, uz radikalne promene postojećeg sistema vrednosti, odnosno, drugim rečima, stvaranje jedne sasvim nove i kvalitetno drugačije civilizacije na Zemlji.

Evidentno je, da su nastali problemi u osnovi ekološke prirode i da ih otuda najefikasnije i možemo rešavati odgovarajućim ekološkim sredstvima. Među brojnim stručnjacima angažovanim u razrešavanju ovako kompleksne problematike, centralno mesto i značaj pri ovome nesumnjivo mora pripasti profesionalnim ekolozima, dok će okosnicu ovih studija činiti odgovarajuće analize i modeli interakcija „čovek - životna sredina”. Dosadašnja iskustva nedvosmisleno pokazuju da nedovoljno poznavanje elementarnih ekoloških zakonitosti i načela, mogu često imati katastrofalne i trajne posledice globalnih razmera.

Struktura i namena leksikona

U Leksikonu su prikazani osnovni, najznačajniji i najčešće korišćeni pojmovi, kao i njihovi sinonimi, uz odgovarajuće nazive i sinonime na stranim jezicima, etimologiju, definicije, opise, objašnjenja, primere i povezanost sa drugim srodnim pojmovima iz širih oblasti ekologije i zaštite životne sredine, kao i odgovarajući pojmovi iz srodnih naučnih oblasti, posebno iz oblasti prirodnih, biotehničkih, biomedicinskih, društvenih nauka i tehnologije.

Istovremeno, za oblast bioekologije, izvršena je i revizija postojeće terminologije na srpskom jeziku (uz prikaz odgovarajućih sinonima, etimologije i uporednih naziva osnovnih pojmova i njihovih sinonima i na stranim jezicima), zbog srazmerno čestog korišćenja neodgovarajućih ili pogrešnih termina u svakodnevnoj upotrebi (naročito u sredstvima javnog informisanja), a katkada i u književnim delima, pa čak i u stručnoj literaturi (u stručnim rečnicima, udžbenicima itd.).

Sve *odrednice (terminološke jedinice)* na srpskom jeziku poređane su abecednim redosledom (**A - Ž**, u okviru 30 slovnih poglavlja). U Leksikonu je prikazano više od 21 000 terminoloških jedinica, odn. navedeno je više od 42 000 sinonima samo na srpskom jeziku (ne računajući pri tome i sinonime na drugim jezicima). Svaka odrednica se sastoji iz dva dela. U prvom delu, posle navođenja osnovnog ili nosećeg naziva na srpskom jeziku, u horizontalnom redu u okviru zagrade navedeni su: 1. sinonimi na srpskom jeziku; 2. osnovni nazivi i sinonimi na stranim savremenim jezicima (najčešće, na engleskom, nemačkom, ruskom, italijanskom i francuskom jeziku), radi uporedivosti i jednoobraznosti značenja; 3. etimologija termina odn. geneza naziva osnovnog

pojma kao i sinonima (najčešće na klasičnom latinskom i starogrčkom, odn. na drugom odgovarajućem jeziku). Drugi deo odrednice (izvan zagrade) sadrži: 1. značenje odn. definiciju/e osnovnog pojma (najčešće jednu koncizniju i jednu ili dve ekstenzivnije, obično kod složenijih, značajnijih ili manje poznatih pojmova, ili nekoliko različitih definicija, ukoliko je reč o višeznačnim pojmovima; sve definicije su posebno numerisane); 2. opise odn. odgovarajuća objašnjenja pojma (odgovarajućih pojava, procesa, teorija, metoda i sl.); 3. primere (ukoliko za to ima potrebe); 4. upućivanje na nazive drugih alternativnih, srodnih, uporednih, ili pojmova sa suprotnim značenjem (koji su svi posebno prikazani u Leksikonu). Užestručni taksonomski, anatomski i medicinski termini, osim na srpskom, po pravilu, prikazani su takođe i na latinskom jeziku.

Sinonimi osnovnih pojmova (prikazani u zagradi iza naziva osnovnog odn. nosećeg pojma), prikazani su redosledom prema stepenu ispravnosti ili učestalosti korišćenja, odn. prema genezi pojma. Treba imati u vidu da se izvestan broj sinonima, pored istoznačnih, u određenom broju slučajeva istovremeno javlja i uz neke, pretežno blisko značene pojmove, ali da ima slučajeva da se jedni te isti sinonimi javljaju takođe i uz pojmove sa različitim pa čak i gotovo suprotnim značenjem.

Uz sve odgovarajuće pojmove odn. izraze navedene u Leksikonu, prvenstveno uz one na srpskom jeziku ali i uz najznačajnije termine i izraze u opštoj međunarodnoj upotrebi, prikazane su i njihove standardne (odn. uobičajene) *skraćeno* i *akronimi*.

Leksikon je namenjen u prvom redu širokom krugu stručnjaka koji se bave raznim oblastima

ekologije i zaštite životne sredine, kao podsetnik u radu i kao materijal za unifikaciju i standardizaciju stručne terminologije, zatim srednjoškolskim profesorima i studentima prirodnih nauka, ali takođe i brojnim stručnjacima iz prakse, kao što su agronomi, šumari, veterinari, lekari i geolo-

zi. Osim toga, Leksikon se može preporučiti kao priručnik u svakodnevnom radu i prevodiocima i novinarima, kao uostalom i svima ostalima koje interesuju savremeni problemi ekologije i zaštite prirode i životne sredine u svetu i kod nas.

Najčešće skraćenice i znaci

adj. (adjective) – pridev
adv. (adverb) – prilog
am. engl. – američki engleski
anglosaks. – anglosaksonski
arap. – arapski
arh. – arhaizam
augment. – augmentativ
biol. – biologija
brit. engl. – britanski engleski
dan. – danski
demin. – deminutiv
dosl. – doslovno
egip. – egipatski
ekol. – ekologija
engl. – engleski
fam. – familija
fig. – figurativno
fr. – francuski
gen. – genitiv
gr. – grčki
g.p.n.e. – godina pre nove ere
hol. – holandski
irs. – irski
isl. – islandski
ital. – italijanski
jap. – japanski
jevr. – jevrejski
kelt. – keltski
kin. – kineski
kolokv. – kolokvijalno
lat. – latinski
mađ. – mađarski
mal. – malajski
mit. – mitologija
mong. – mongolski
n. – novi, novi vek
nem. – nemački
nepr. – nepravilan izraz

n. lat. – novolatinski
norv. – norveški
ofic. (oficijelno) – zvanično
pers. – persijski
pl. (plural) – množina
polj. – poljski
port. – portugalski
p. p. (past participle) – prilog prošlog vremena
pref. – prefiks (predmetak)
pres. part. (present participle) – prilog sadašnjeg vremena
sansk. – sanskrtski
sem. – semitski
sin. – sinonim
sing. (singular) – jednina
skr. – skraćenica
sl. – slično
slov. – slovenački
sr. – srednji, srednjovekovni
st. – stari, stari vek
st. engl. – staroengleski
st. fr. – starofrancuski
st. gr. – starogrčki
st. slov. – staroslovenski
suf. – sufiks (nastavak)
supr. – suprotno
šk. – škotski
šp. – španski
šved. – švedski
tur. – turski
up. – uporediti
v. – videti
v.p.n.e. – vekova pre nove ere
vulg. – vulgarno
+ – plus
< – izvedeno iz
? – nesigurno; moguće
& – i